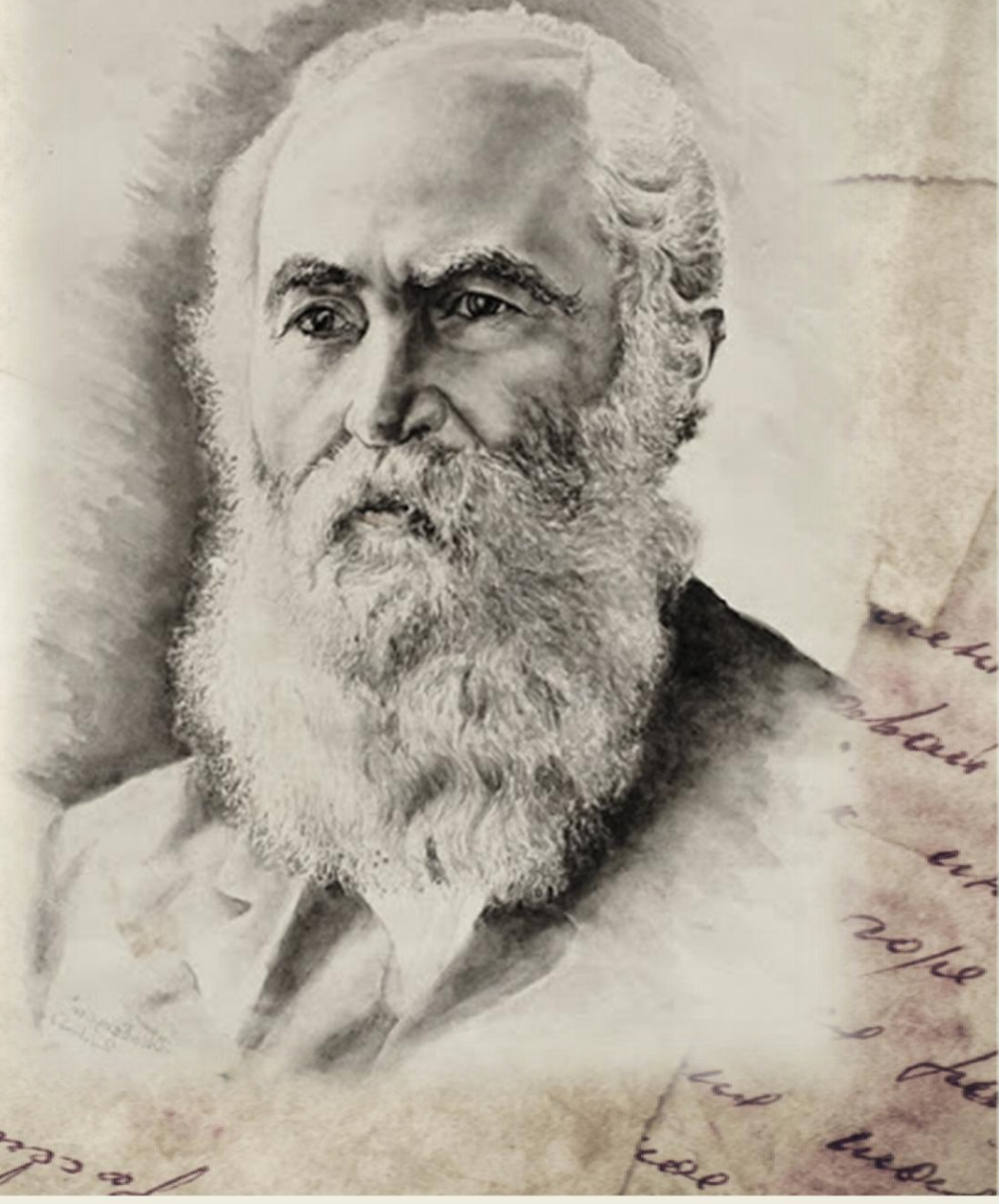

ФУНДАТОРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

Кашченко
Микола
Феофанович
1855-1935

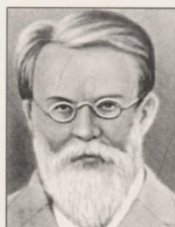

14 листопада 1918 року вийшов наказ гетьмана всієї України Павла Скоропадського «Про призначення дійсних членів УАН», що визначив 12 перших українських академіків.

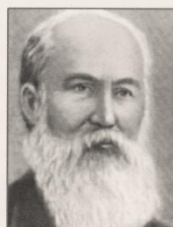
Дванадцять перших академіків УАН 1918 г.

Д.И. Багалій

В.И. Вернадский

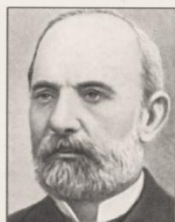
Н.Ф. Кащенко

В.А. Косинский

А.Е. Крымский

О.И. Левицкий

Н.И. Петров

С.И. Смаль-Стоцкий

Ф.В. Тарановский

С.П. Тимошенко

М.И. Туган-Барановский

П.А. Тутковский

Одним із них був видатний біолог, ембріолог, селекціонер, доктор медицини і доктор зоології, приват-доцент порівняльної анатомії, заслужений професор, дійсний статський радник, кавалер орденів Святого Станіслава, Святої Анни, Святого Володимира – **Кащенко Микола Феофанович**.

Накази Гетьмана всієї України.

По Міністерстві Народньої Освіти та Мистецтва.

Українська Академія Нук:
14 листопаду 1918 року № 322.— Призначаються дійсними членами Української Академії Нук:

а) По Відділі історично-філологічних наук:

1. Заслужений професор Харківського Університету Дмитро Іванович Багалій.

2. Ординарний професор Українського Київського Державного Університету Агафавгел Юхимович Кримський.

3. Заслужений професор Київської Духовної Академії Микола Іванович Петров

4. Професор Чернівецького Університету, д-р Степан Смаль-Стоцький.

б) По Відділі фізично-математичних наук:

1. Ординарний академик Російської Академії Наук Володимир Іванович Вернадський.

2. Професор Київського Політехнічного Інституту Степан Прокопович Тимошенко.

3. Професор Київського Політехнічного Інституту Микола Феофанович Кащенко.

4. Заслужений ординарний професор Київського Університету Св. Володимира Павло Аполлонович Тутковський.

в) По Відділі соціальних наук:

1. Ординарний професор Київського Українського Державного Університету Михайло Іванович Туган-Барановський.

2) Професор Катеринославського Університету Федір Васильович Тарановський

3. Ординарний професор Київського Політехнічного Інституту Володимир Авдрієвич Косинський

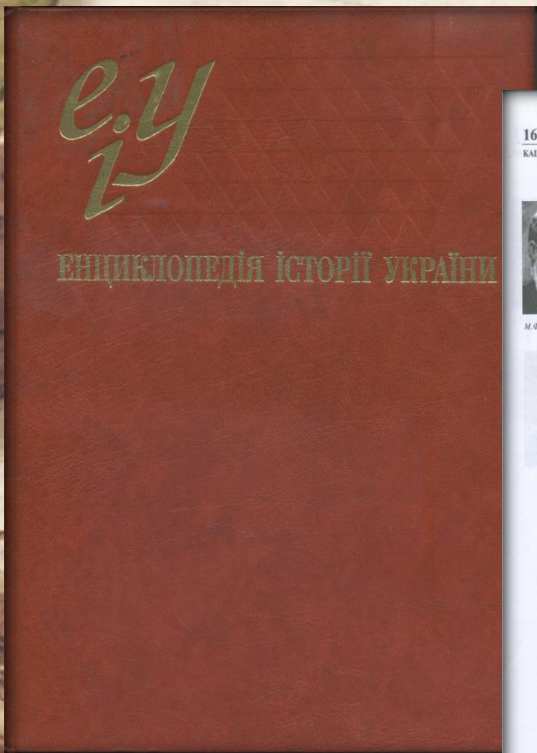
4. Член-секретарь Комісії по розбору давніх актів Орест Іванович Левицький.

Гетьман всієї України -

Павло Скоропадський.

Міністр Народньої Освіти і Мистецтва, Сенатор *І. Стебницький*.

Микола Феофанович Кашенко народився 7 травня 1855 р. у селі Веселе Катеринославської губернії (нині Запорізька обл.) у дворянській родині. Коли він навчався в Катеринославській чоловічій гімназії улюбленими предметами від першого класу стали природознавство і малювання (пізніше до своїх праць вчений власноруч виконував дуже точні малюнки).

160
КАШЕНКО

М.Ф. Кашенко.

— письменник, етнограф, громад. та культ. діяч. Н. на к. Веселій (нині с-т Веселе Запорізької обл.) в багатовіковій родині дворянства. Брат М. Кашенко. Із 3-го класу у-ті переїхав до конвального учня, по закінченні якого (1870-ті рр.) Катеринослав, нині м. Дніпропетровськ) кілька років перебував на військ. службі. Вийшовши у відставку, працював контролером у зазначеному наместві спочатку в Катеринославській губернії, а потім у Київській час розорення, потім у Пермі (1904—06, нині місто в РФ), Сімферополі, Тавріі (1911—13, нині місто Краснодарського краю, РФ); з 1914 — знову в Катеринославській Сібирській губернії «Прогресивної» (дав. Південної), організував учр. нар. мор. історич. б-ку, виступав виступав з лекціями Т. Шевченка, зустрічався з Олександром Ткаченком, Панасом Марини, П. Соболевичем. Друкуватися почав з 1883. Погруддя виставлено в музеї його істор. та «Запорізька слава» (1906), «На руїнах Сходу» (1907), «Борба за працю» («На Корсуні», «На Козацькому порогові (про ретанам Івана Сімоновича)» (1913), «Діти на Дунаї» (1914), «Гетьман Сагайдачний» (1915), «Мандрівка на пароплі» (1916), «Кості Горішнього-Топольня» — останній ліній Запорізької (1917), «Зручновий гоним» (1919). Після того як вийшли з л-ції, 1917 заснував «Українська зваженість» А. Кашенко в Катеринославі, в його друкарні (перевдана) свої твори. Восени 1917 приїхав до Києва. Загинув з промислом на

Українській Центральної Раді про призначення йому пенсії, однак йому було відмовлено. Наприкінці 1919 його вбили в місті, в самі він тяжко захворів. Від 1919 був виключений до життя.

П. у м. Катеринослав.

За часів СРСР усі книжки К. були вилучені з б-к і до 1989 не був відкритий жоден його твор. Доля упорядкованого 1921 П. Феофановичем 6-томного збірання творів К. невідомо. Особливо то ардуу писемника та його заступника до цього часу не знайдено, хоча його не збереглися. Та К. перекладався в Німеччині, Чехословаччині, Канаді та ін. країнах.

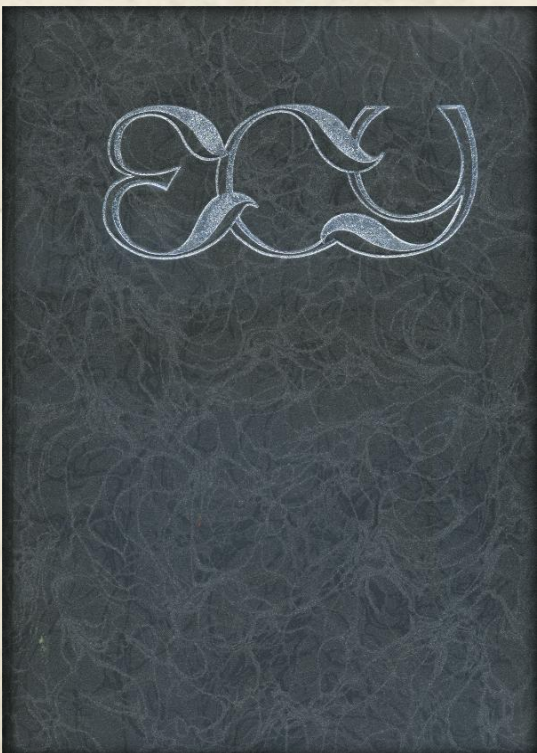
Тр. Оповідання про славу військ. історич. музею Катеринослав, 1916; Борба за працю: історич. оповідання Катеринослав, 1916; Кістя Горішнього, Еммонет, 1946, у складі збірника Катеринослав, 1947; Слава історич. б-ки, 1947; Зручновий гоним, 1947; Діти на Дунаї, Берлін, 1948; Із істор. і з істор. «Україна», 1989, № 22; Запорізькі, 1991; К. 1992; На Корсуні, К., 1992; На Козацькому порогові: історич. повість та оповідання, К., 2001.

Літ. Юрій Я. (Березняк) П. Бесті-етнографіка, «Україна», К., 1914, 1915; Боніч В. Сповідання про Архана Кашенка, «Вісн», 1923, т. 30, № 7; Лавинський О. Сторона мандрівки, у 2. Варшава, 1935; Лавинський С. Південна до «Зручновий гоним», 1991, № 8; Боніч Я. «Ваша доля і з нами йде», «Зручновий гоним», 1991, 15 трав. Шимон Я. У зручновий гоним: проблеми російської України. Наука і культура» (К.), 1991, вип. 25; Тобі М. Два погляди на Катеринослав: розповіді «Вісн», 1993, 29 чер. Тобі М. Були історичні справи. В кн. Українська історична календарь '96, К., 1995; Лавинський О. Сторона мандрівки «Вісн», 1995, № 11—12; Тобі М. Дві Сторони Катеринослава, Катеринослав, 1995—1921, Запорізька, 2002; Ткаченко Архана Кашенка. В кн. Кашенко А. Три шибки на старому Запорізькому, 2004.

Г.П. Горбаченко.

КАШЕНКО Микола Феофанович (07.05.1855-04.1855—23.03.1921) — біолог, ембріолог, селекціонер. Д-р медичини (1884), проф. (1888), д-р зоології (1901), акад. УАН (1919; з 1921 — ВУАН; нині Національний академічний науковий центр «Веселе Запорізької обл.» в багатовіковій родині дворянства. Брат А. Кашенко. 1875 закінчив і срібною

медаллю Катеринослав. гімназію і вступив на мех.-ф-т Моск. ун-ту (опіслявовав там метрику мікроскопічних досліджень під керівництвом проф. зоолога А. Богданова). 1876—80 навч. в Харків. ун-ті, а після його закінчення навчався у нім. курс порівняльної анатомії, гістології та ембріології, 1884 здобувши докторський дис. на темі: «Эпителіаль членистоногого зрива» і став роль в гістологічній науці. Під час навч. відправлений до Німеччини та Італії (1886—88) працюючи у лабораторіях В. Гіса, Г. Вальдейера, О. Гервіга, на зоологічній станції А. Дорна в Неаполі, спочатку жеші Е. Геккеля та Е. Альтмана. 1888—1912 збивав посаду проф., з 1889 — також зав. кафедр зоології та порівняльної анатомії, з 1894 — ректор Томського ун-ту. 1888 заснував при ун-ті зоологічний музей. Зайнявся альма наук експеримент. 1900 — на посаду проф. в Харківській гімназії, 1900 — на Алтай, 1899 — уланка сибірської запінної між містами Омська, Томська та Красноярська (нині всі міста в РФ). 1901 призначив у Закарпатському музеї Петерб. АН. 1909 йому було присвоєно звання заслуженого проф., і він був нагороджений орденом св. Володимира 3-го ст. 1897—1912 брав участь у Томському музеї, упорядкований (писемний архівний сувій). Був давним статистичним радником. 1903 призначив у комісії з розробки науки наук. заклади у Сибір-Петербурзі дослідити правдивість історичних дис. та порядок заміщення викладацьких посад в ун-тах). Був учасником рос. і міжкар. уланк антропологічного, зоологічного, асиміляційного, ботанико-зоологічного (1887, м. Москва), археологічного (1896, м. Рига; нині столиця Латвії) та 10-го антропологічного (1882, м. Лейпціг, Німеччина). 1891 організував 1-го свіданнями, 1888 — Закарпатське т-во с. рос.-на брав участь у роботі наряду Рос. т-ва животу тварин. 1905 очолював бюро томського відділу «Союз 17 октября» (дав. Оксаміфістичний, нині відомий як З.Дж.р.) з м. Томська (1906); дав. Дж.р.жовні душі Російської імперії (нині с-т Веселе Запорізької обл.) з історич. та ботанич. збірками. 1910 німцями встановлено і став одним з перших ви-

C 10197/12

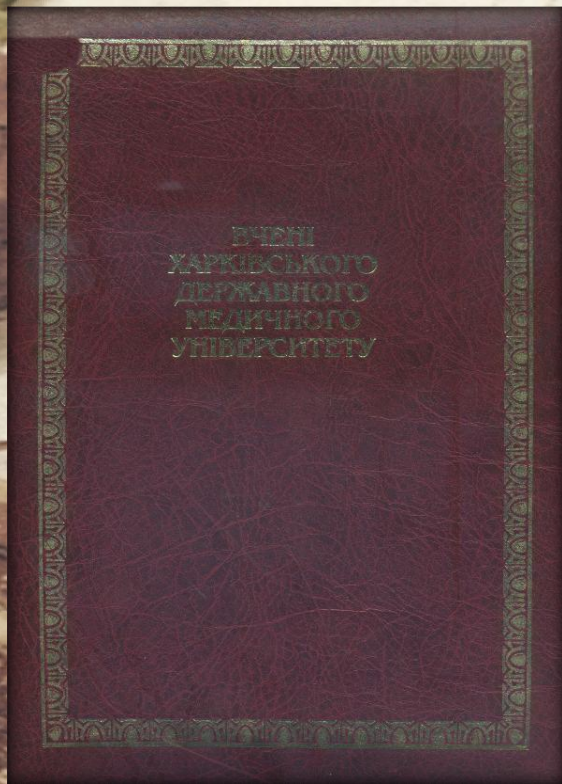
**ЧЛЕНИ-ЗАСНОВНИКИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
НАУК УКРАЇНИ**

Київ 1998

Ba 588070

B 348560/4

Гімназію юнак закінчив зі срібною медаллю і в 1875 р. вступив на медичний факультет Московського університету, де під керівництвом професора А. Богданова захопився зоологією, що зумовило майбутній вибір наукової спеціалізації. Однак через матеріальну скруту Кащенко змушений був перевестися до Харківського університету, де отримав спеціальність повітового лікаря.

«вільнодумця» і «бунтаря». Протягом наступних 4 років він обіймав посаду акушера Воронезької лікувальної управи і тільки 4 липня 1811 р. був призначений ординарним професором на кафедру Харківського університету, якою завідував до 1819 року.

Викладання предметів, що вивчалися на кафедрі, відбувалося за посібниками Мартенса та Максимовича-Амбросія «с прибіченням собственных примечаний». Професор Ромель у своїх мемуарах згадує Івана Петровича як «тонкого, довгого практика, проповідателя повивального искусства», а письменник С. Т. Аксаков писав про нього як про лектора, який володів виключним даром слова. Під час перебування у Харківському університеті його обирали секретарем ради, інспектором казеннокоштных студентів, членом училищного комітету тощо.

Нині написано 9 наукових праць, з них 6 робіт у Харкові. У числі цих робіт слід відзначити актові промови «О физическом воспитании детей и о влиянии его на умственное и нравственное состояние их» і «Об успехах просвещения в округе Харьковском университета». І. П. Каменський увійшов в історію як засновник наукової пеліарії (1812 р.) і акушерства (1817 р.).

І. П. Каменського було обрано дійсним членом Харківського товариства наук і почесним — Московського товариства дослідників природи. Помер І. П. Каменський у серпні 1819 р. в Києві.

В. І. Грищенко, І. Ю. Кузьміна, Ж. М. Перцева

Кащенко Микола Феофанович
(1853–1935)

Видатний вчений, основоположник досліджень з гістоструктури ембріонів людини в нормі та патології, доктор медичних наук, приват-доцент кафедри гістології та ембріології медичного факультету Харківського університету (1884–1886), академік АН УРСР, Микола Феофанович Кащенко народився у дворянській родині, в Олександрійській волості Катеринославської губернії 25 квітня (7 травня) 1853 року. У 1875 році вступив на медичний факультет Московського університету, у 1876 році переведений на медичний факультет Харківського університету.

М. Ф. Кащенко почав наукову діяльність ще у студентські роки (1876 р.) в ембріологічному кабінеті професора З. І. Стрельцова при кафедрі гістології та ембріології медичного факультету Харківського університету. Тут він досконально оволодів методами гістологічної техніки, що дозволило йому провести вивчення гістоструктури аномальних ембріонів людини. Він перший побачив і описав темні клітини, які заповнювали тканини ембріонів, і висловив припущення про їхнє походження з мезодерми. Його слід вважати піонером мікроскопічного дослідження в патологічній ембріології. Він виявив у стромі ворсинки хоріона й описав куясті клітини, здатні до міграції. У сучасній навчальній і науковій літературі США вони одержали назву клітин Кащенко-Гюффера. Одночасно з розробленням актуальних наукових проблем М.Ф. Кащенко створив і удосконалив оригінальну металеву графічну реконструкції малих мікроскопічних об'єктів.

У 1888 р. його призначили на посаду першого професора зоології та порівняльної анатомії медичного факультету Томського університету. У 1889 р. він став ректором цього університету, з 1912 року М.Ф. Кащенко працював професором зоології анатомічного факультету Київського політехнічного інституту. У 1919 році його обрали дійсним членом

Со 25104

Р(4)К(г) 92
В.42

**ВИДАТНІ
ВИХОВАНЦІ**

**ХАРКІВСЬКОЇ
ВИЩОЇ
МЕДИЧНОЇ
ШКОЛИ**

Лікувальною та громадською діяльністю М.А. Касьяна відзначено урядовими нагородами: орденом князя Ярослава Мудрого (2007), орденом «Знак Пошани», медалями; перовими нагородами: орденом святого рівноапостольного князя Володимира, орденом святого Нестора-агіописця, орденом Миколи Чудотворця, Мас Почесні грамоти Міністерств, Ради Міністрів, наукових товариств. Нагороджений премією Української академії наук з врученням Золотої медалі Платона «За видатні досягнення в прогресі суспільства»

Ж.М. Перцева

Література:
1. Касьян М.С. Терністі шляхи костоправа / М.С. Касьян. — К., 1990. — 48 с.

(1999). М.А. Касьян перший серед лікарів колишнього СРСР був нагороджений золотою медаллю імені Юрія Гагаріна за лікування багатьох космонавтів.

М.А. Касьян — автор книг прози «Терністі шляхи костоправа» (1990), «Думи мої, думи мої...» (1997), «Що було — те було» (2002) і багатьох віршів.

Помер М.А. Касьян 27 жовтня 2009 р. в м. Кобелякх Полтавської області.

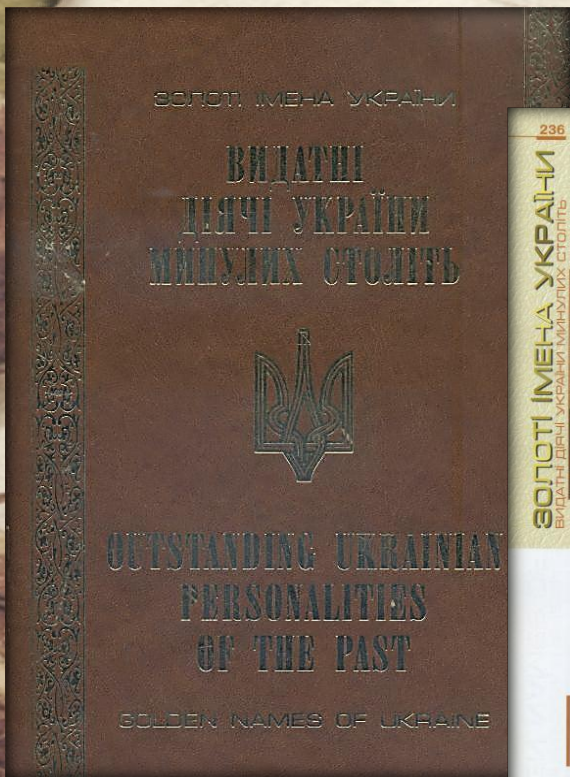
М.Ф. Кащенко почав наукову діяльність ще у студентські роки (1876 р.) в ембріологічному кабінеті професора З.І. Стрельцова при кафедрі гістології та ембріології медичного факультету Харківського університету. Тут він досконально оволодів методами гістологічної техніки, що дозволило йому провести вивчення гістоструктури аномальних ембріонів людини. Він уперше побачив і описав темні клітини, які заповнювали тканини ембріонів, і висловив припущення щодо їх походження з мезодерми. Його слід вважати піонером мікроскопічного дослідження в патологічній ембріології. Він виявив у стромі ворсинки хоріона й описав куясті клітини, здатні до міграції. У сучасній навчальній і науковій літературі США вони одержали назву клітин Кащенко-Гюффера. Одночасно з розробленням актуальних наукових проблем М.Ф. Кащенко створив і удосконалив оригінальну металеву графічну реконструкції малих мікроскопічних об'єктів.

У 1888 р. його призначили на посаду першого професора зоології та порівняльної анатомії медичного факультету Томського університету. У 1889 р. він став ректором цього університету, з 1912 року М.Ф. Кащенко працював професором зоології анатомічного факультету Київського політехнічного інституту. У 1919 році його обрали дійсним членом

Со 30312

30 квітня 1884 р. відбувся захист докторської дисертації “Епітелій людського хоріону та роль його у гістогенезі посліду”, і Микола Кащенко отримав диплом доктора медицини.

1886–1888 р.р. Микола Феофанович перебував у закордонному відрядженні в Німеччині та Італії, де слухав лекції і працював в лабораторіях кращих ембріологів, анатомів, біологів і зоологів. Через два роки Кащенко повернувся до Харкова, де читав в університеті лекції на медичному та фізико-математичному факультетах.

Co 24384

ЗОЛОТІ ІМЕНА УКРАЇНИ
ВИДАТНІ ДІЯЧІ УКРАЇНИ МІНУЛИХ СТОЛІТЬ

Микола КАЩЕНКО
1855–1935
Біолог, ембріолог, селекціонер

Микола Кащенко народився у с. Веселі (нині Запорізька обл.). У 1875 р. закінчив Катеринославську гімназію і того ж року вступив на медичний факультет Московського університету, де під керівництвом професора А. Богданова оволодів технікою мікроскопічних досліджень. У 1876 р. переїхав до Харківського університету, почав працювати як приправолого-анатом в ембріологічному кабінеті професора З. Стрельцова. Після закінчення навчання залишився працювати в університеті, здобувши докторську дисертацію з медицини (1884). У 1886–88 рр. науковцю М. Кащенко підняв свою кваліфікацію у закордонних лабораторіях і на зоологічній станції в Неаполі.

Наступний період життя і діяльності М. Кащенко пов'язаний з Томськом (1888–1912). Він приніс ученому світові визнання, високий науковий авторитет. У ці роки вчений, заслужений професор Томського університету, здобув у Московському університеті другий англійський ступінь — доктора зоологічних наук, його обирають членом ради Міжнародного анатомічного товариства, а також Товариства приправолого-анатомів при Петербурзькому, Харківському, Томському і Київському університетах. Великими біологічними радами експедицій з метою дослідження фауни Сибіру і збирання матеріалу для зоологічного музею.

У 1912 р. М. Кащенко повернувся в Україну і очолює кафедру зоології в Київському політехнічному інституті. До сфери наукових інтересів ученого входить селекція. Він виступає організатором створення в Києві Акліматизаційного саду (нині знаходиться у складі Центрального ботанічного саду НАН України), директором якого був до кінця свого життя. У 1918 р. видатний вчений брав участь у роботі Комісії з розроблення законопроектів про заснування Української Академії наук (УАН). Того ж року М. Кащенко обрано академіком фізико-математичного відділу Української Академії наук, він був організатором і директором Зоологічного музею Вукаїрської Академії наук.

Основну увагу науковцю в останні роки свого життя вчений спрямував на вивчення і створення нових сортів піднесення плодів, відомих як акариєвські рослини, придатних для вирощування в північній частині України. Результатом селекційної роботи М. Кащенко стали численні нові сорти персиків, абрикосів, виноградів, яблук, лікарських рослин. Усі ці рослини експонувалися в Зоологічному музеї АН України. Видатний учений мріяв заснувати паркові Кіево-абрикосові і персикові, які своїм цінним насадами приносили б радість людям.

Численні наукові праці, невідомі дослідницька робота Миколи Кащенко відкрили нові горизонти у розвитку багатьох галузей біології, наважили уніфікувати до золотого фонду української науки. А найкращим пам'ятком про вченого — українські сади, де світують і плодють нові сорти.

Кащенко Микола Феофанович — біолог, ембріолог, селекціонер. Академік Української Академії наук (1918), організатор Зоологічного музею Вукаїрської Академії наук (1919–26) та Акліматизаційного саду в Києві (1913–33). Засновник патентної ембріологічної школи, автор праць з ембріології хребтних тварин і людини, гістології, мікроскопічної техніки, провідне роботи з акліматизації та селекції акариєвських і південних плодкових рослин в Україні

Ж 22024²
1997.54.3.

ISSN 0372-4123

Український ботанічний журнал
Ukrainian Botanical Journal

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР ЖУРНАЛУ
академік НАН УКРАЇНИ
К. М. СИТНИК

ТОМ 54 • 3 • 1997

Ж 22024

ІСТОРІЯ НАУКИ

МИКОЛА ФЕОФАНОВИЧ КАЩЕНКО

У травні 1995 року минуло 140 років від дня народження Миколи Феофановича Кащенко — видатного вітчизняного біолога, зоолога, акліматизатора рослин, академіка АН України.

Народився Микола Феофанович 1 травня 1855 р. на хуторі Веселому Олександрійського повіту Катеринославської губернії (нині Запорізька обл.).

Природа виховувала цю людину. Біолог за покликанням, він за своє доге життя не раз захоплювався новою стезєю в тій чи іншій галузі науки, невтомно й сміливо вирушаючи у путь, починаючи ледь не з нуля і сягаючи вершин. Пізніше, на своїй році, оглядаючись на пройденій шлях, М.Ф. Кащенко писав: «Протягом усього мого життя мені довелося працювати в декількох галузях біології, але головним чином у чотирьох: в мікроскопній техніці, ембріології, мамології та в акліматизації. — І в кожній галузі від моєї праці залишилося деякий тривалий влад, яким користуватимуться майбутні дослідники...». То була дуже скромна оцінка своїх праць видатним вченим. І діяльність М.Ф. Кащенко, ми можемо достатньо оцінити його великий внесок у різні галузі науки, невтомно наснагу дослідника, мудрість перабирика, принципову стійкість громадянина.

Лікар за освітою, професор зоології за фахом, М.Ф. Кащенко 40 з 80 років свого життя віддав, за його власним визначенням, «перетворенню живої природи», «справі збагачення Сибіру і України новими рослинами».

М.Ф. Кащенко виріс, одержав середню і вищу освіту на Україні. Дитинство майбутнього вченого пройшло на лоні шкідливої української природи, бажання глибоке розумити тасмичні навколишнього світу, спостерігати і пізнавати народилося в ньому, задалося, разом з усвідомленням своєї особливості — як згадував потім Микола Феофанович. Закінчивши 1880 р. медичний факультет Харківського університету і працюючи посадовитим асистентом при кафедрі проф. З.І. Стрельцова, під його керівництвом він написав свої перші наукові праці з питань ембріології та історії розвитку людини і людини.

Весь позалеційний час Кащенко проводив в ембріологічному кабінеті, а Зосим Іванович Бальвінським оком спостерігав за науковим ростом свого учня. І ще одне було спільним між учителем і учнем — неперервний потяг до музики і малювання, що залишилося у Миколи Феофановича на все життя.

Протягом усього життя Микола Феофанович вважав проф. Стрельцова найкращим вчителем і другом, з яким він співпрацював вже й будучи професором. За цим ж університеті М.Ф. Кащенко працював приват-доцентом. У 1884 р. за дисертацію «Эпителій человеческого хоріона и его роль в гистогенезе послєда» М.Ф. Кащенко надають ступінь доктора медицини.

© С.В. Клименко, 1997

308 ISSN 0372-4123. Ukr. Botan. Journ., 1997, vol. 54, N 3

1950

ТОМСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
имени В. В. КУЙБЫШЕВА

УЧЕННЫЕ ЗАПИСКИ

15

ТОМСК—1950

В 253821/15

УЧЕННЫЕ ЗАПИСКИ ТОМСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА
имени В. В. КУЙБЫШЕВА

1950

№ 15

ЖИЗНЬ, ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ И НАУЧНЫЕ ВОЗЗРЕНИЯ
Н. Ф. КАЩЕНКО

Проф. Б. Г. Иогансен

Пятнадцать лет тому назад, 29 марта 1935 г., в Киеве скончался на восьмидесятом году жизни действительный член Академии наук УССР, доктор медицины и доктор зоологии, заслуженный профессор и первый руководитель кафедры зоологии Томского университета, Николай Феофанович Кащенко.

Почти четверть века, притом лучшие годы своей жизни, отдал Н. Ф. Кащенко Сибирь, Томску, оставив глубокий след в истории университета, в деле изучения природных богатств мало исследованной страны, своими работами содействовав развитию ее производственных сил.

Оглядывая взором жизненный путь Н. Ф. Кащенко, мы поражаемся прежде всего удивительной разносторонностью его научных интересов и исключительной трудоспособностью. По образованию медик, Н. Ф. начинает свою научную деятельность в области микроскопической техники, гистологии и эмбриологии, затем упорным трудом на поприще зоологии завоевывает себе авторитет систематика-маммолога, занимается вопросами географического распространения животных и археологией и, вместе с этим, овладевает третьей областью — акклиматизационно-гибридизационными работами с растениями, становясь основоположником сибирского научного плодородства.

Отличительная черта трудов Н. Ф. Кащенко — какой бы области они не касались — глубокое сочетание научных интересов с задачами практики, переводное материалистическое дарвинистское разрешение биологических вопросов. Многие работы иллюстрированы прекрасными собственноручными рисунками Н. Ф., делающими их более понятными. Широкая эрудиция и безупречный литературный язык придают произведениям Н. Ф. особый характер, делая их одинаково ценными для специалиста-ученого, преподавателя и всякого любителя природы.

Украинец по происхождению, Н. Ф. Кащенко, родившийся 7 мая 1855 г., провел детство в помещичьем поселке Веселом (принадлежавшем его родителям), Александровского уезда Екатеринославской губернии. С юных лет Н. Ф. имел склонность к естествознанию, но ни гимназия, ни впоследствии медицинский факультет, на котором он учился, не могли его удовлетворить в полной мере. Самообразование играло большую роль в течение всей жизни Н. Ф. Кащенко.

Еще будучи в гимназии Н. Ф. гербаризировал и интересовался микроскопическими исследованиями, приобрел себе плохонкий микроскоп. Гимназию окончил с серебряной медалью.

В 1875 г. Н. Ф. поступает на медицинский факультет Московского университета, но ограниченные материальные условия заставили Кр-

УЧЕННЫЕ ЗАПИСКИ ТОМСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА
имени В. В. КУЙБЫШЕВА

1950

№ 15

ВОСПОМИНАНИЯ О Н. Ф. КАЩЕНКО

М. Н. Кащенко

Николай Феофанович Кащенко родился 7 мая 1855 г. на хуторе «Веселом» Александровского уезда б. Екатеринославской губернии восьмым ребенком в большой семье хуторян, происходившей от запорожских казаков. Родители его были украинцы. Детство Н. Ф. провел на том же хуторе в окружении родных. Научившись грамоте от старших сестер, он очень полюбил чтение и проводил много времени за старыми книгами отца и сестер. Интерес к естествознанию проявился у него очень рано. Любимой его книгой была, подаренная дядей, под заглавием «Мир Божий» (изд. 1860 г. — А. Разин), так как она содержит много сведений по естествознанию. По странному совпадению случайностей книга эта сохранилась в нашей семье до настоящего времени.

Проявившийся в раннем детстве интерес к естествознанию развивался в течение всей жизни Н. Ф., направляясь на различные разделы биологических знаний.

Среднее образование Н. Ф. получил в Екатеринославской гимназии, которую окончил 1875 г. с серебряной медалью. Любимыми его предметами с I класса были естествознание и рисование, по которым он всегда успевал отлично. Способности и любовь к рисованию тоже сохранились у него на всю жизнь и позднее к своим трудам Н. Ф. собственноручно выполнял очень тонкие и точные рисунки. К этой работе он относился с таким же углубленным вниманием и любовью, какие отличали все его труды. О своих гимназических учителях Н. Ф. вспоминал с благодарностью, хотя гимназия того времени, как учебно-воспитательное учреждение, оставила у него неприятные воспоминания.

Высшее образование Н. Ф. получил на медицинском факультете Харьковского университета, который окончил в 1880 г. Но, как врач он почти никогда не практиковал. В студенческие годы Н. Ф. проявил большой интерес и большие способности к научной работе и начал свои научные исследования в эмбриологическом кабинете проф. З. И. Стрельцова, о котором он всегда отзывался с большой теплотой и которому всю жизнь считал себя обязанным.

В харьковский период жизни Н. Ф. был всецело погружен в научную работу. Несмотря на молодые годы, он вел очень скромную жизнь и общество его составлял только маленький кружок сотрудников эмбриологического кабинета. В тот же период вышли в печати первые его труды, посвященные вопросам эмбриологии, которые по отзывам специалистов, представляли собой большой интерес и в настоящее время.

По возвращении из заграничной командировки Н. Ф. женился 29 августа 1888 г. и вскоре получил назначение во вновь открытый Томский университет.

Учен. зап. ТГУ, № 15

В 253821/15

УЧЕННЫЕ ЗАПИСКИ ТОМСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА
имени В. В. КУЙБЫШЕВА

1950

№ 15

ВОПРОСЫ ПАРАЗИТОЛОГИИ В ТРУДАХ Н. Ф. КАЩЕНКО

С. Д. Титова

Первый заведующий кафедрой зоологии Томского университета профессор Н. Ф. Кащенко был широко образованным, эрудированным в различных областях зоологии, ученым. Его интересовали не только вопросы гистологии, эмбриологии, систематики, зоогеографии, но также и паразитологии. Находясь в годичной командировке в Европейской России и за границей с 1892 по 1893 г., он приобрел для создания зоологического музея при Томском университете много коллекций и препаратов, среди которых были препараты различных паразитических червей. Эти пособия в дальнейшем служили Н. Ф. для демонстраций на его лекциях по курсу зоологии, в котором все группы животных освещались с достаточной для того времени полнотой.

Одной из задач зоологии, по мнению Н. Ф. Кащенко, являлось приведение в точную известность всех животных, населяющих Сибирь; поэтому и паразитические формы животных не были оставлены им без внимания.

Интерес Н. Ф. Кащенко к вопросам паразитологии вылился при анализе краткого руководства зоологии, который был написан им для студентов медиков и издан в 1891 г.

В этом учебнике, кроме общей части, имеется специальный раздел, в котором описаны все типы животных. При характеристике простейших перечислены паразитические жгутиковые, как *Cercosoma intestinalis*, *Trichomonas vaginalis* и кровяные жгутиковые: *Trypanosoma*, *Polimitus*, *Herpetomonas*. В отряде сосущих инфузорий описывается *Sphaerophrya*, ведущая паразитический образ жизни внутри других больших инфузорий. В классе споровиков перечисляются различные грегарины, живущие в теле дождевого червя, в кишке мучного червя и личинок стрекоз. Как прибавление к грегаринам, описываются паразитические простейшие, систематическое положение которых, по мнению автора, еще не вполне выяснено. К ним относятся организмы, живущие в кровяных тельцах лягушек, змеи, черепах. Кроме них упоминается о кокцидиях, живущих в клетках мышья, зайцев, улиток и человека, псороспермиях (*Myxosporidia*), живущих во внутренних органах и на жабрах рыб и Мишеровских или Ренееских мешочках из мяса свиней и протогого скота. Нужно заметить, однако, что в учебнике Н. Ф. Кащенко нет еще даже упоминания о малярийном плазмодии.

Очень большое внимание уделяет Н. Ф. Кащенко паразитическим червям. Из сосальщиков, подробно описываются *Distomum hepaticum*, *D. lanceolatum*, *D. crassum* и *Gynaecophorus haematobius*. Из легочных описываются цепени (*Taenia solium*, *T. saginata*, *T. colurus*, *T. echinococcus*, *T. cucumerina*, *T. serrata*), лентецы (*Bothriocephalus latus*) и рем-

Учен. зап. ТГУ, № 15

1895

M. A. Kaschenko

Проф. Н. В. Кащенко.

О НѢКОТОРЫХЪ СТОРОНАХЪ

ПРЕДСТОЯЩЕЙ ДѢЯТЕЛЬНОСТИ

Томскаго Отдѣла

ИМПЕРАТОРСКАГО МОСКОВСКАГО ОБЩЕСТВА СЕЛЬСКАГО ХОЗЯЙСТВА.

(Издано въ первомъ общемъ собраніи Отдѣла, 16 апрѣля 1895 г.).

ПОПЫТКИ

АНКЛИМАТИЗАЦІИ РЪЧНАГО РАНА

въ Томскѣ.

(Собраніе въ заведеніи Томскаго Отдѣла Императорскаго Московскаго Общества Сельскаго Хозяйства, 29 апрѣля 1895 года).

ТОМСКЪ.

Пароваго Типо-Литографіи П. И. Макушина.

1895.

В 193266

1900

ОПРЕДѢЛИТЕЛЬ
МЛЕКОПИТАЮЩИХЪ ЖИВОТНЫХЪ

ТОМСКАГО КРАЯ,

съ приложеніемъ краткаго описанія способовъ ихъ первоначальной обработки.

На страницѣ 6, въ строчкахъ 12—13 напечатано: *Карль Гизль*. Слѣдуетъ читать: *Карль Гизль*.

На таблицѣ 2-й въ строчкѣ 3-й слѣва напечатано: „Въ верхней челюсти 4, въ нижней 6 рѣзцовъ“. Слѣдуетъ читать: „Вѣхъ рѣзцовъ вверху 4, внизу 6“.

На той же таблицѣ въ строчкахъ 4—5 справа напечатано: „Въ верхней челюсти 2, въ нижней 4 рѣза“. Слѣдуетъ читать: „Вѣхъ рѣзцовъ вверху 2, внизу 4“.

ТОМСКЪ.

Типо-литографія М. Н. Кононова.

1900.

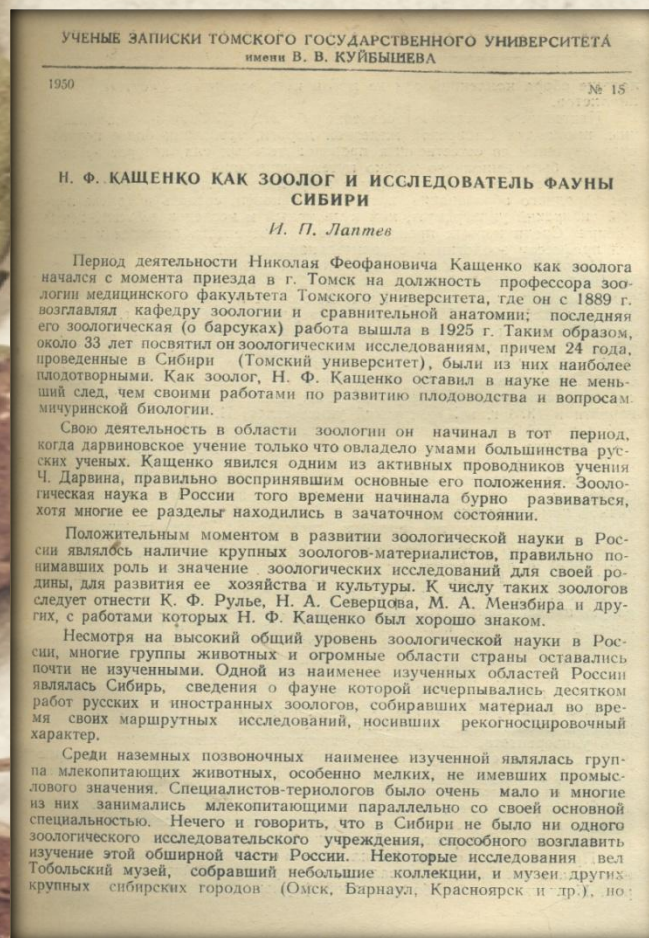
Крымский Во 805385

Світову популярність Микола Кащенко здобув у Томську, куди в 1888 р. був призначений на посаду професора кафедри зоології та порівняльної анатомії до щойно створеного Томського університету. Там він почав ґрунтовно вивчати флору і фауну Сибіру. Досліджуючи фауну Сибіру, вчений написав близько 70 праць, присвячених цій темі, створив зоологічний музей у Томську.

Зоологічний інститут (музей) при Томському університеті

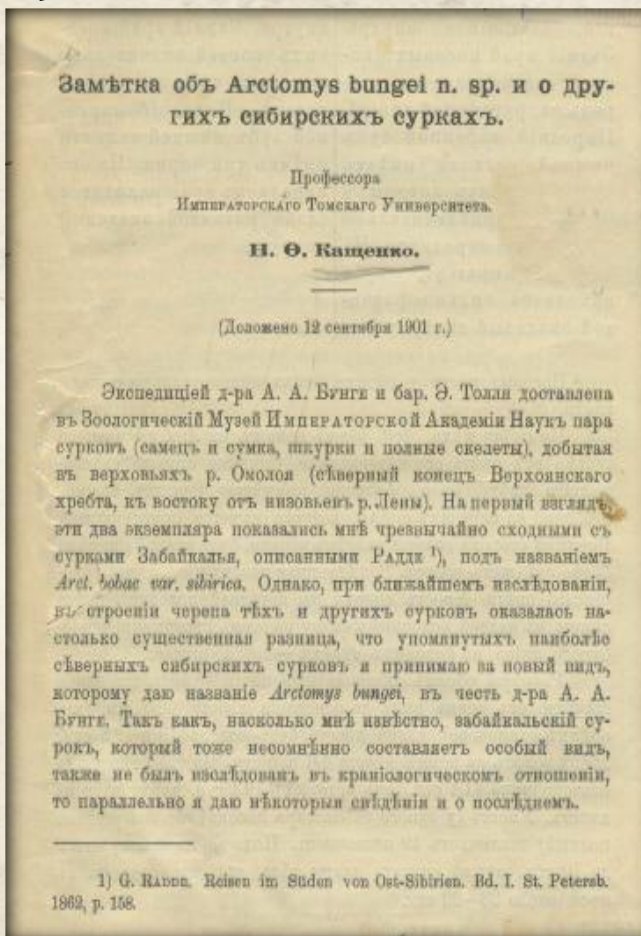

1950

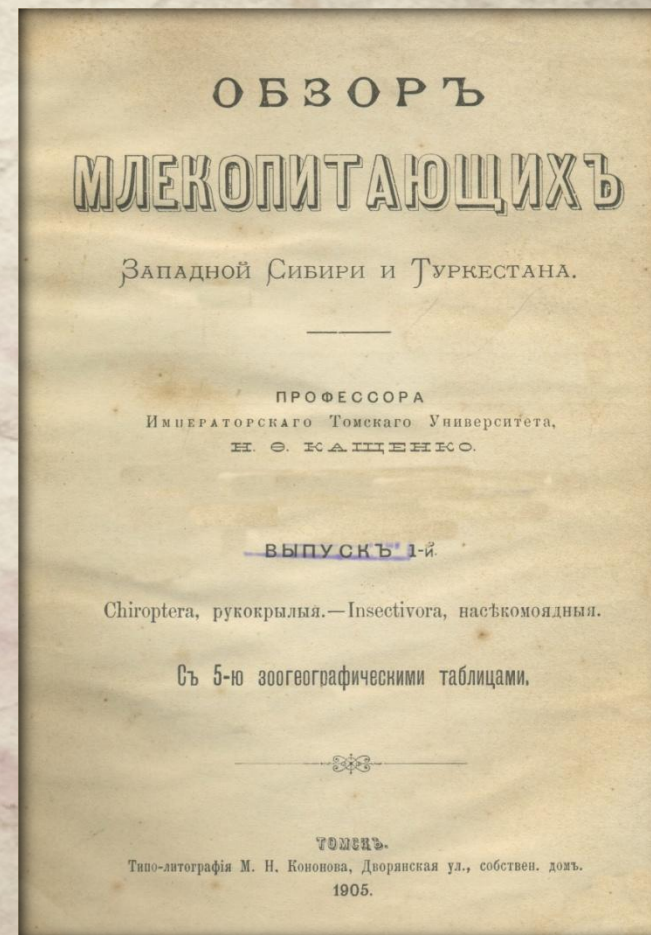
В 253821/15

1901

Во 90620

1905

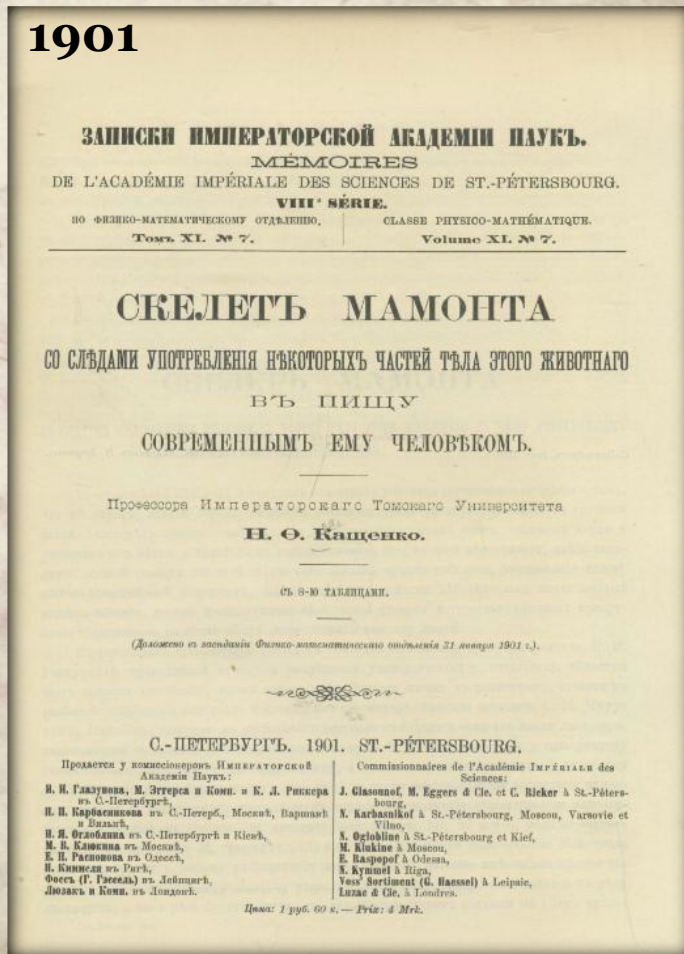

В 152046/1

Слава про наукові дослідження та фантастичні розвідки вченого дійшла до Москви. В 1901 р. за величезний обсяг наукових розробок у галузі зоології Вчена рада Московського університету надала українцю М. Каценку ступінь доктора зоології. Упродовж шести місяців того ж року вчений працював в Імператорській Академії наук у Санкт-Петербурзі. В 1906 р. дослідника вшанували орденом Св. Володимира IV ступеня, а 1 січня 1909 р. за видатні заслуги нагородили орденом Св. Володимира III ступеня.

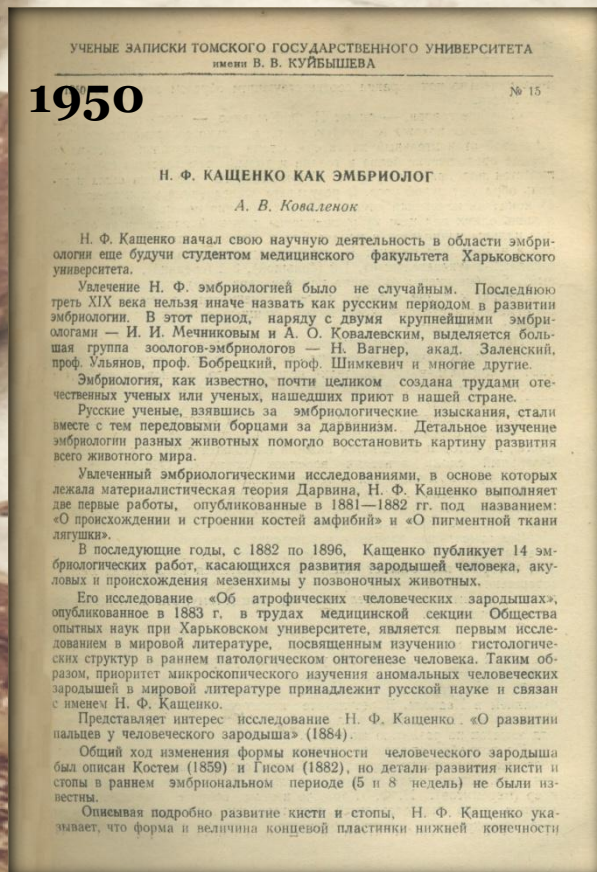

Грамота про нагородження професора Миколи Каценка орденом Володимира IV ступеня

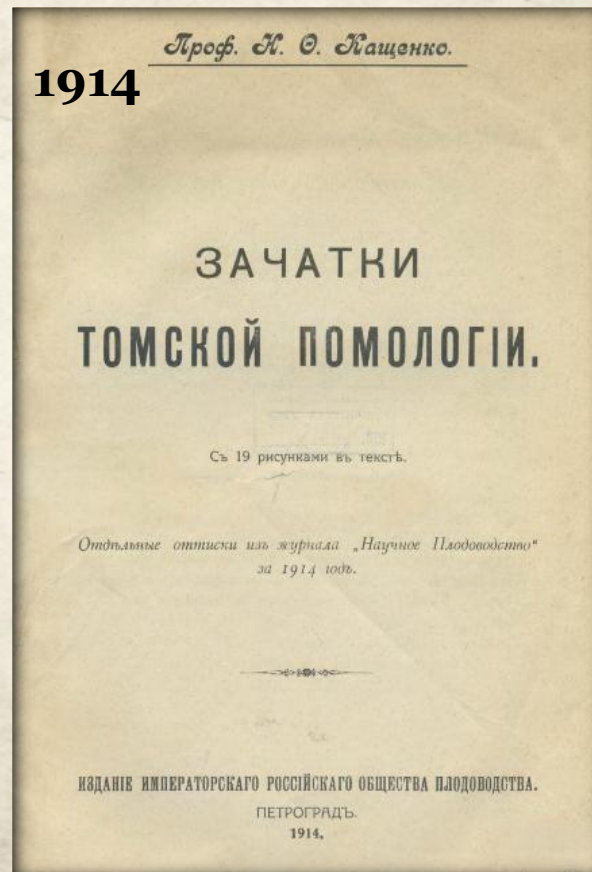

С 7916/11.7

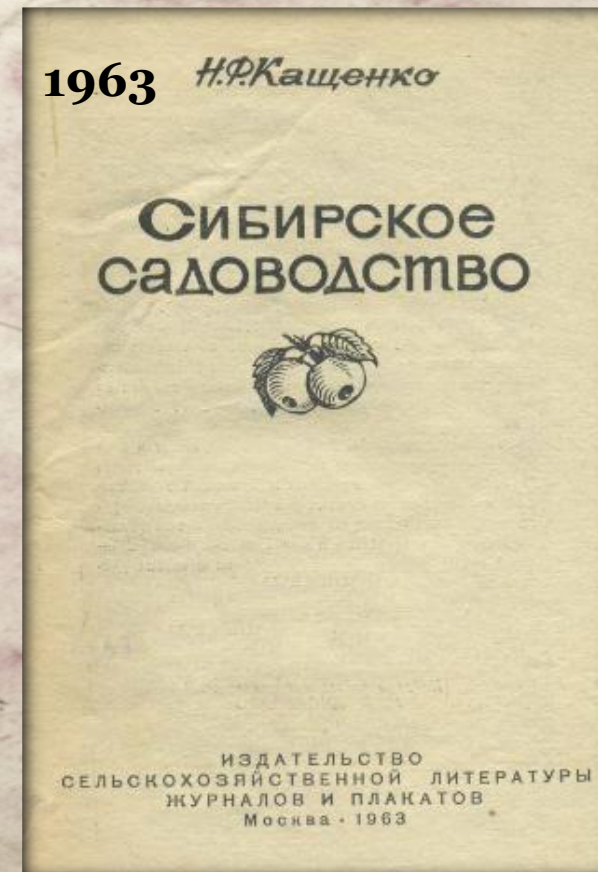
Перші роки перебування у Томську М. Кащенко, як доктора медицини, цікавили дослідження ембріологічних проблем. Поступово вчений переорієнтувався на зоологію, а потім – на наукове плідівництво. У 1902 р. у Томську на пустирі поряд із будинком дослідник на 15 сотках землі заклав садок, який постійно поповнював новими саджанцями, повертаючись із численних експедицій. Завдяки самовідданій праці тут, де зима іноді сягала – 50С°, прижилися яблуні, вишні, малина, агрус, плоховник (обліпіха), а також помідори, кукурудза, спаржа, артишоки, троянди, тюльпани і багато що ще.

В 253821/15

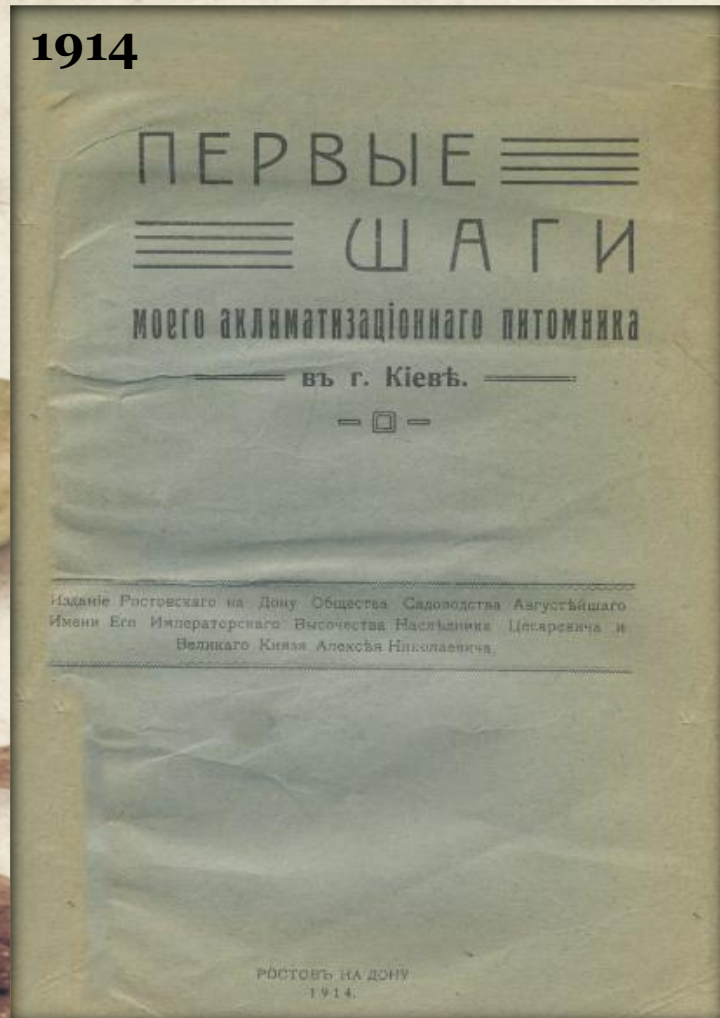

В 212298

Во 899076

1914

Тим часом суворий клімат Західного Сибіру підкосили здоров'я вченого. І в серпні 1912 р., розбитий після інсульту паралічем, він прибув із родиною до Києва. Невдовзі вчений самостійно почав ходити й став професором кафедри зоології на агрономічному факультеті Київського політехнічного інституту . Інтерес до рослин і акліматизації був настільки великим, що М.Ф. Кащенко не зміг покинути цю справу. На проданому йому Київським політехнічним інститутом невеликому клаптику землі площею 30 соток вчений відновив роботу з акліматизації рослин. Результати виявилися вражаючими – вже у 1914 р. дослідник виступив із публічним звітом про перші кроки свого Акліматизаційного саду.

Во 359385

1915

Цитирую из журн. „Хозяйство“, № 13 и 14 за 1915 г.)

Наша зависимость отъ Германии въ отношеніи лекарственныхъ растений.

Вследствие обнаружившагося во время войны рѣзкаго недостатка многихъ лекарственныхъ растений въ Россіи, въ январѣ настоящаго года въ Кіевѣ состоялось, по инициативѣ и подѣ председательствомъ дѣстнаго правительственнаго агронома, Ф. В. Скуратова, значное совѣщаніе свѣдущихъ лицъ, съ цѣлью выясненія положенія этого дѣла въ Юго-Западномъ краѣ и намѣтитъ предупредительныя мѣры противъ повторенія подобнаго явленія въ будущемъ.

На этомъ совѣщаніи выяснилось, что многія лекарственныя растения получаютъ нашими дробистами отъ русскихъ производителей, но многія выписываются и изъ Германии. Цѣль на эти растения во время войны, конечно, поднималась въ чрезвычайной степени, иной разъ въ десять-двадцать разъ, а есть и такія растения, которыхъ въ настоящее время уже нельзя достать ни за какія деньги.

Въ то же время выяснилось, что, хотя бы крайняя нужда въ извѣстныхъ лекарственныхъ растенияхъ представляють собою дѣленіе временное, которое съ окончаніемъ войны должно прекратиться, однако все же и въ мирное время мы много переплачивали германскимъ торговцамъ за такія растения, которыя иной разъ вовсе не производятся въ Германіи, а ввозятся въ насъ изъ другихъ странъ, какъ рашно и за такія, которыя хотя и производятся въ Германіи, но несомнѣнно съ такимъ же успѣхомъ могли бы производиться и въ Россіи. Мы переплачиваемъ часто даже за такія, которыя являются самыми обыкновенными и весьма извѣстными нашими растениями, возму у насъ встрѣчающіеся въ дикомъ или культурномъ состояніи. Причиной этого явленія служатъ недостаточное предложеніе этого товара въ Россіи, вследствие чего нашимъ оптовымъ аптекарскимъ фирмамъ приходится шипсывать свои матеріалы изъ-за границы. Однако, есть и другія, быть можетъ, не менѣе важная причина. Дѣло въ томъ, что далеко не всѣ произрастающія у насъ лекарственныя растенія достаточно внимательно и умѣло собираются, сортируются, и вообще подвергаются предварительной обработкѣ, а разводимыя искусственно сверхъ того не всегда правильно и культурно ведутся. Понятно, что техника во всѣхъ этихъ отношеніяхъ стоитъ впереди въ тѣхъ странахъ, гдѣ этимъ всесторонне занимались.

У роки Першої світової війни М.Ф. Кащенко розпочинає роботу з лікарськими рослинами, оскільки ввезення таких рослин і препаратів із них із Німеччини припинилося. Окрім фруктових дерев, він почав також вирощувати у київських розплідниках лікарські рослини, вивчав вплив народних засобів на організм, методи застосування та дозування трав для різних хвороб . Вже у 1916 р. в Акліматизаційному саду було зібрано 150 видів лікарських рослин. Під час громадянської війни настоянками із своїх рослин він лікував мешканців міста.

Японська м'ята в Акліматизаційному саду

Валер'яна лікарська в Акліматизаційному саду

Добування опію з макових головок в Акліматизаційному саду

Во 362347

1915

Краткія свѣдѣнія о дѣятельности акклиматизаціоннаго сада
проф. Н. О. Кащенко въ г. Кіевѣ,
по отдѣлу лекарственныхъ растений,
за 1915 годъ.

Въ прошломъ году, въ статьѣ подъ заглавіемъ „Первые шаги моего акклиматизаціоннаго питомника въ г. Кіевѣ“ (Садоводъ, 1914 г.), я сообщилъ свѣдѣнія о своихъ работахъ въ небольшомъ садикѣ, устроенномъ мною на усадьбѣ Кіевского Политехническаго Института. Послѣ этого, благодаря содѣйствію Департамента Земледѣлія и только что упомянутого Института, мнѣ дала возможность развить эти работы въ гораздо большемъ масштабѣ и на несравненно болѣе обширной площади. Вместе съ тѣмъ, въ виду остро поставившейся у насъ нужды во многихъ лекарственныхъ растенияхъ, мнѣ пришлось расширить программу своего сада введеніемъ опыта по культурѣ лекарственныхъ растений, въ юго-западномъ краѣ мало или совсѣмъ не культивируемыхъ. Все что въ этомъ направленіи у меня и раньше предпринималось, но очень мало, такъ что въ своей вышеупомянутой статьѣ объ этой сторонѣ дѣла я совсѣмъ не упомянулъ.

Теперь же я поступаю наоборотъ: не буду сообщать ничего о своихъ помологическихъ работахъ 1915 года, оставивъ опубликованіе ихъ результатовъ на будущее время. Посвящу же эту статью исключительно описанію своихъ работъ по культурѣ лекарственныхъ растений, какъ дѣла для моего сада почти новаго.

Новая площадь, на которой я началъ свои культуры въ настоящемъ году, представляется собою ничто иное, какъ бывшій помологическій садъ Политехническаго Института, оставившійся въ теченіе ряда лѣтъ безъ всякаго надзора и ухода, а потому пришедшій въ состояніе крайней запущенности. Около третей части всей площади въ 2750 кв. саженъ еще сохраняютъ плодоносящія деревья (почти все болѣзныя), остальные же двѣ трети частью заняти были различными зарослями,

В 193891

1916

Проф. Н. О. КАЩЕНКО.

О необходимости болѣе тщательнаго
изученія народныхъ лекарственныхъ
растений.

ПЕТРОГРАДЪ.
1916.

В 2224

1917

Обзоръ дѣятельности Акклиматизаціоннаго Сада
профессора Н. О. Кащенко въ г. Кіевѣ
по отдѣлу лекарственныхъ растений,
за 1917 годъ.

(Предшествующіе обзоры см. въ журналь „Хозяйство“ 1915 и 1916 г.г.)

Зима 1916/17 г. принадлежала къ числу суровыхъ для Кіева. Уже во второй половинѣ октября (по старому стилю) начались довольно частые, хотя легкіе заморозки. Въ ноябрѣ морозы были почти ежедневно, причѣмъ 6-го морозъ доходилъ до $-15,2^{\circ}\text{C}$., а средняя за мѣсяцъ составляла $-1,6^{\circ}\text{C}$. Декабрь былъ сплошь морознымъ, причѣмъ 20-го—22 го температура спускалась до $-19,4^{\circ}\text{C}$., а средняя за мѣсяцъ составляла $-3,6^{\circ}\text{C}$. Январь былъ еще холодѣе; морозы въ -15° — -20° оставили явленіе обычное, а 18-го температура спускалась до $-25,1^{\circ}\text{C}$., средняя же за мѣсяцъ составляла $-10,9^{\circ}\text{C}$. Мало отличался и февраль, котораго средняя составляла $-9,1^{\circ}\text{C}$., а морозы временами заходили за -20° (напр. 6-го было $-23,4^{\circ}\text{C}$., 12-го $-23,1^{\circ}$ и т. д.). Даже въ первой половинѣ марта не было почти ни одной ночи безъ мороза, а 4-го онъ достигалъ $-17,9^{\circ}\text{C}$. Только вторая половина этого мѣсяца сдѣлалась болѣе теплой, вслѣдствіе чего средняя его оказалась равной $+2,2^{\circ}\text{C}$. Легкіе заморозки случались еще и въ апрѣлѣ (6-го, 14-го, 16-го, и 17-го).

Въ общемъ, весна опоздала почти на мѣсяцъ. Это опозданіе особенно бросалось въ глаза по сравненію съ весной 1914-го года, когда уже въ концѣ февраля земля не только оттаяла, но и обсохла настолько, что ее можно было копать.

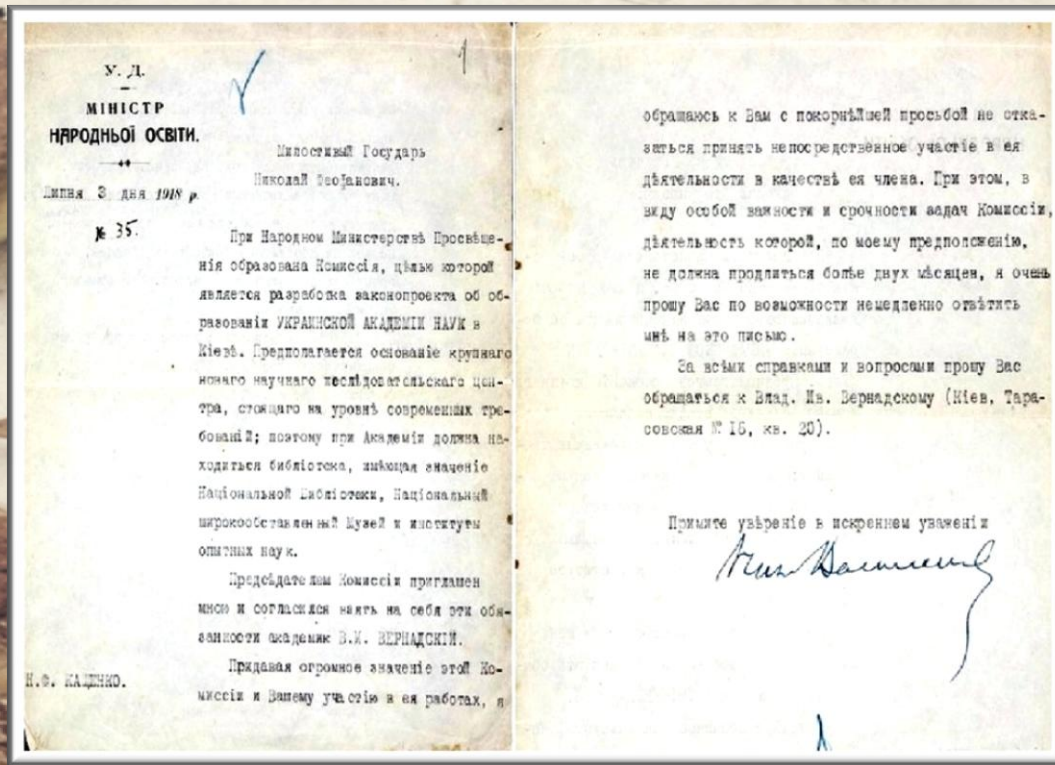
Еще оригинальнѣе оказалась прошлая зима въ отношеніи снѣжнаго покрова, который уже въ ноябрѣ временами лежалъ сплошной пеленой по цѣлымъ недѣлямъ (съ 18 го по 24-ое). Съ первыхъ же чиселъ декабря и до двадцатыхъ чиселъ марта снѣжная пелена покрывала землю непрерывно и сплошь, что чрезвычайно рѣдко случается въ Кіевѣ, такъ какъ оттепели въ зимніе мѣсяцы здѣсь очень часты.

Благодаря постоянству морозовъ и значительному количеству осадковъ въ теченіе зимы, толщина снѣжнаго покрова, постепенно увеличиваясь, къ концу февраля достигла 65 см., а такъ какъ въ саду снѣгъ распределяется неравномерно, то во многихъ мѣстахъ толщина его составляла около метра.

¹⁾ Давняя температуръ любезно сообщены мнѣ метеорологической обсерваторіей Кіевского Политехническаго Института.

Ви 23773/4

У роки громадянської війни народжується Академія наук України, і серед числа її засновників — М. Ф. Кащенко. До роботи у складі комісії по утворенню УАН його запросив міністр народної освіти Української держави М. Василенко: «3 липня 1918 року. Шановний добродію Микола Феофанович. При народному міністерстві освіти утворено Комісію, метою якої є розробка законопроекту про утворення Української академії наук в Києві.

Передбачається заснування великого нового наукового дослідного центру, який буде стояти на рівні сучасних вимог; тому при Академії повинна знаходитися бібліотека, що має значення Національної бібліотеки, Національний широкообставлений музей і інститути дослідних наук... Надаючи надзвичайної уваги цій комісії і Вашій участі в її роботі, я звертаюся до Вас з великим проханням не відмовитися взяти безпосередню участь у її діяльності».

ІСТОРІЯ
АКАДЕМІЇ
НАУК
УКРАЇНИ
1918-1923

М. Кащенко погодився не тільки працювати в комісії, але запропонував свою допомогу у подальшій розбудові академії. Комісія працювала дуже напружено, і М. Кащенко був одним із найактивніших її членів. 31 липня 1918 р. Комісія розглядала його записку «Про необхідність заснування при Українській Академії наук Акліматизаційного ботаніко-зоологічного саду». А 5 серпня він вже писав про необхідність організації зоологічного музею, де мала бути зібрана якомога повніша колекція всіх видів тварин, що зустрічаються в Україні.

14 листопада 1918 р. М.Ф. Кащенка ввели в число дійсних академіків УАН, а Акліматизаційний сад невдовзі став однією з наукових установ АН. У 1919 р. Кащенко разом з українським зоологом та мандрівником В. О. Караваєвим (1864-1939) створили в Києві Зоологічний музей Академії наук України. Директором закладу став М.Ф. Кащенко й обіймав ту посаду до 1927 р.

УКРАЇНЬКА АКАДЕМІЯ НАУК
Канцелярія
Неодмінного Секретаря

Посвідчення
Представителю цього, *Кащенко*
М. Ф. (акт) народи 19...
1855 р.) дійсно є штатним співробітником Академії Наук на посаді *академіка* при *академії* з 1. VII місяця 1918 р.

Удостоверение
Представителю сего, *Кащенко*
М. Ф. (родившись 1855 г.) действительно состоит штатным сотрудником Академии Наук в качестве *академика* при *академии* с 1. VII месяца 1918 г.

М. Ф. К.

Кандидатский Секретарь Академії Наук
м. п.
Українська Наукова Канцелярія
Секретарь Членів Д. Кащенко
Голова Комісії

2

Вс 29848

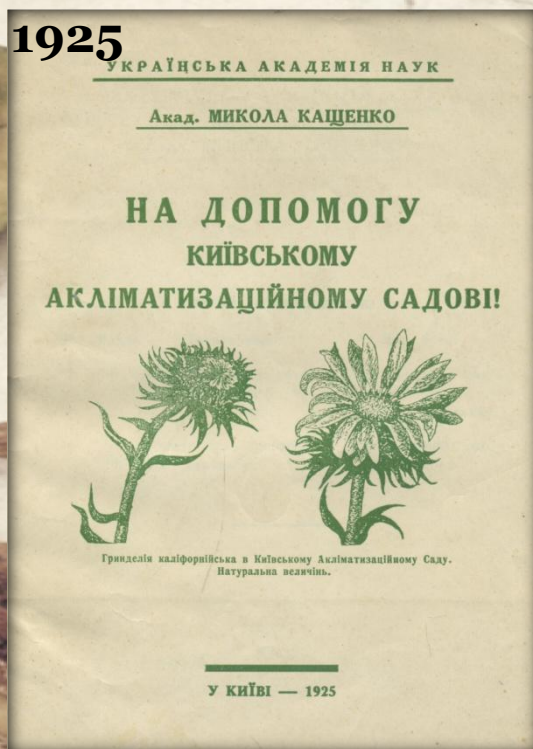
Н. Д. Полонська-Василенко
УКРАЇНЬКА
АКАДЕМІЯ
НАУК
Нарис історії

Ва 552344

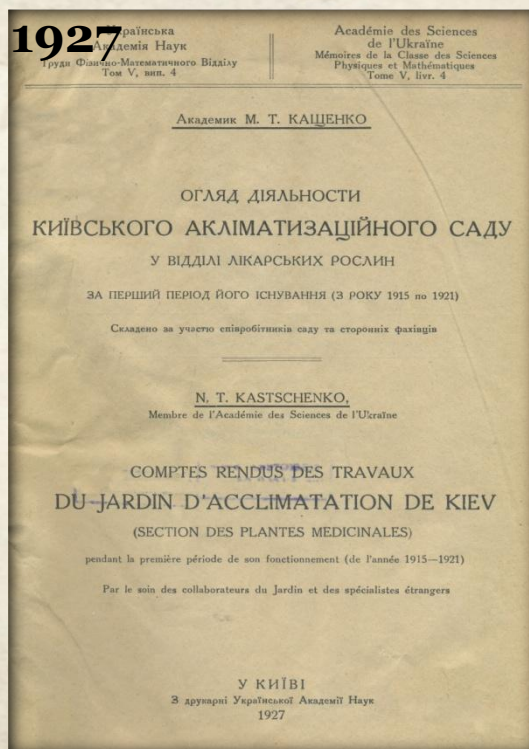
Незважаючи на великі труднощі, саме 1917–1919 рр. були доленосними для саду: саджанці і насіння з київського саду замовляли дослідницькі станції не лише з України, але й з Петрограду, Тіфлісу, з Криму, Кубані, – навіть з Маньчжурії.

У 1919 р. Акліматсад було закріплено за Академією наук, він отримав статус наукової організації, але з цього часу на нього не виділяли ні техніку, ні робітників.

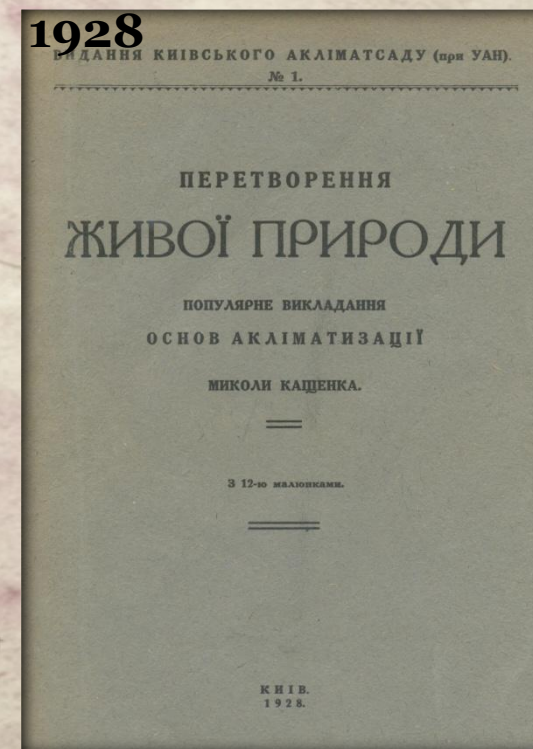
Серпень 1921 р. - надійшла телеграма від наркома освіти УСРР Г. Гринька, який зажадав негайно повернути Акліматизаційний сад Київському політехнічному інституту та припинити “приватне господарювання Кащенко”.

Аи 10700

Ви 1927 V.4

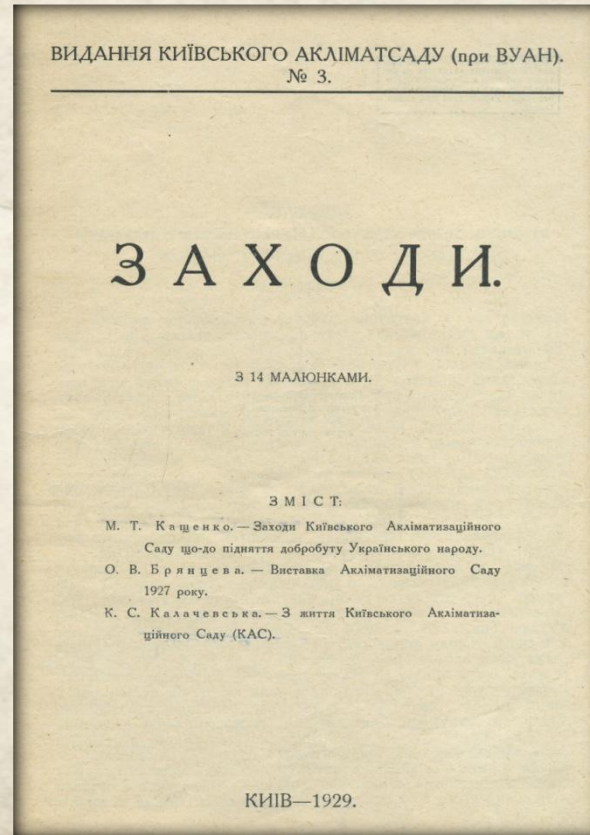

Ви 10315/1

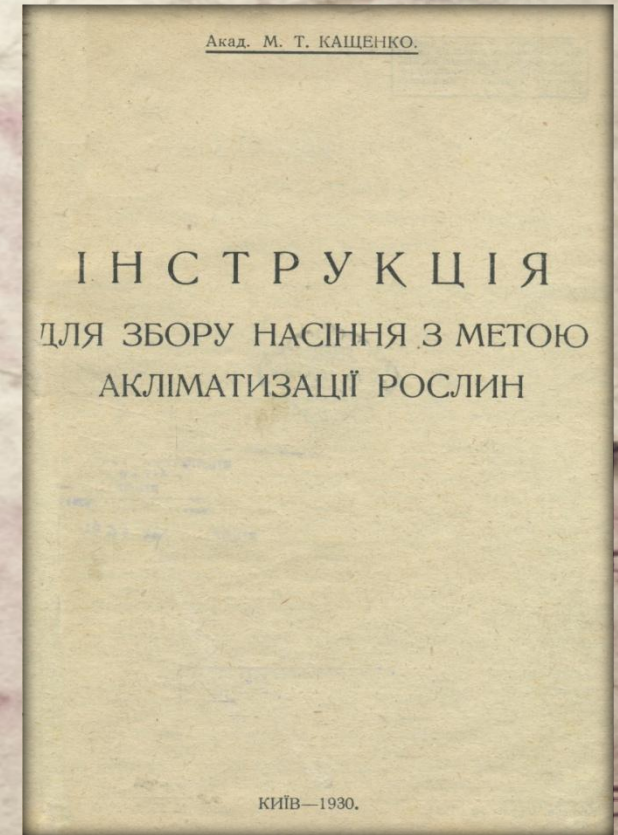
1923 р. - несподівано Акліматизаційний сад отримав фінансування цільовим призначенням з Москви. Стало можливим повернути на роботу частину колишніх працівників і запросити нових. Лише у 1930 р. Акліматсад сягнув максимального розквіту. Тоді під дослідження академіка М.Ф. Кащенко було виділено п'ять ділянок загальною площею 12 га; кількість різноманітних видів і сортів, не рахуючи однорічників, перевищила 500.

М.Ф. Кащенко зі співробітниками
в Акліматизаційному саду, 1924 р.

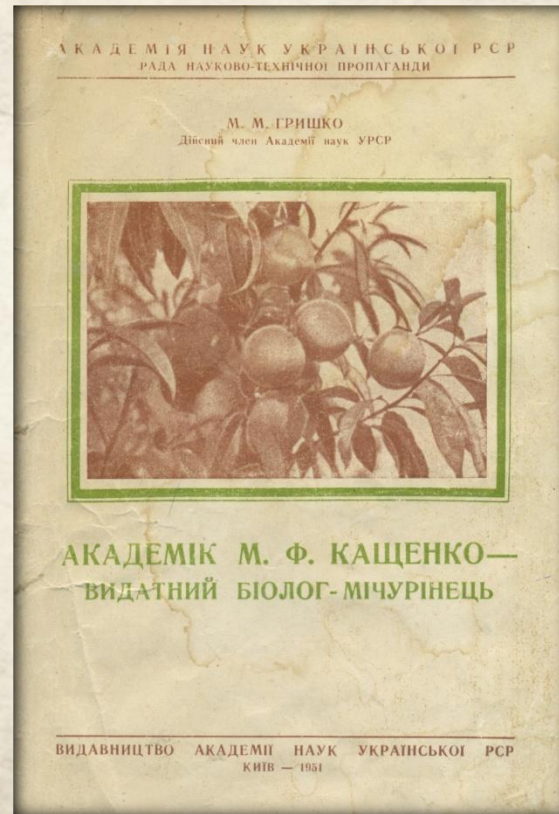

Ви 10315/3

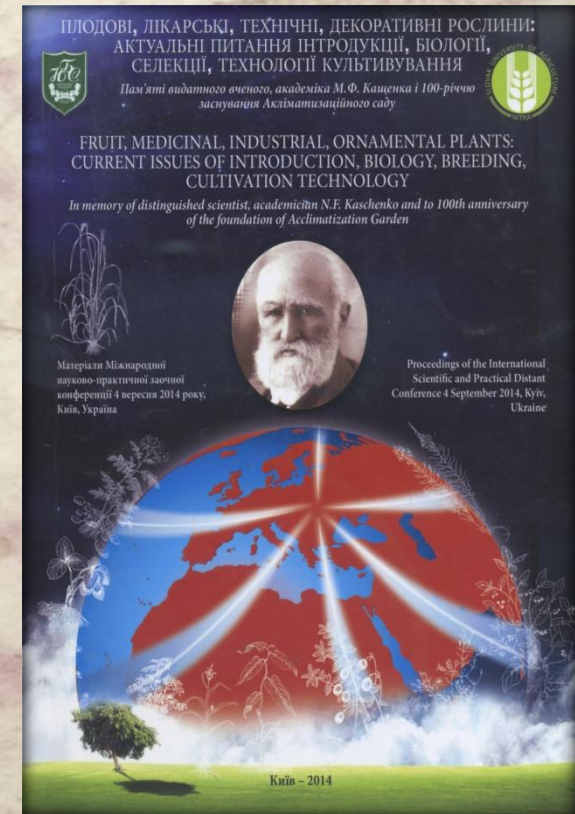

Ви 31318

Помер Микола Феофанович Кащенко 29 березня 1935 р., був похований на Лук'янівському кладовищі, поряд з Акліматизаційним садом, де він працював до останніх своїх днів, збагачуючи флору України новими видами і сортами рослин. Теоретичні основи і практичні прийоми акліматизації, розроблені вченим, стали класичними і не втратили свого значення й тепер.

Во 433534

Вс 58148

Використано матеріали:

Члени-засновники Національної академії наук України
[Текст] : зб. нарисів / Ін-т історії України Нац. акад. наук
України ; упоряд. С. В. Кульчицький ; відп. ред.
В. А. Смолій. - К. : [б.в.], 1998. - 375 с.

<https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3012369-mikola-kasenko-peretvoriti-pustelu-na-kvitucu-krainu.html>

<http://rozkish.com.ua/lyudy-yaki-siyaly-dobre-mudre-vichne-2/>

**Книжкова виставка підготовлена Відділом соціокультурної діяльності
Всі права захищені © ВСКД НБУВ
провідний бібліотекар Білецька Л. Д.**